

תרמוסטט – הרחבת המושג לא ניחא ליה – 1141

אחת מסברות ההיתר לגבי הפעלת תרמוסטט - פס"ר שלא ניחא ליה (בהצטרף סברות נוספות) – שאינו רוצה בכניסת האויר החם ובהוצאת האויר הקר. (חשוב ! כשמוציא מים חמים מברז שמחובר לבוילר עם תרמוסטט, האם ניחא ליה שהתרמוסטט יכנס לפעולה ויחמם עוד מים ?)

הרב שמחה זעליג ריגר זצ"ל הי"ד הפרדס, חלק ח' חוברת ג סימן י"ד. תרצ"ד / נראה שהוא הראשון שהעלה את הסברא

כבר העיר רבינו הבית יוסף בשו"ע ס"כ סי"ח
דמנהג העולם כהערוך, וכבר שמעתי מאדמו"ר
אביו הנאון זצ"ל דרעת הרמב"ם כהערוך,

הפרדס - ח' / הפרדס / עמוד 42
הודפס מאוחר התכנס

הניעני השלשה כרכים הפרדס וכרכי התב
סרח מלאכותי נראה כיון דכשפותח את דלת
התיבה הוא כדי לקבל טיטם איזו דבר ואינו
מכוין להדליק את העלעקטרי הוי פסיק רישיה
דלא איכפת ליה אפילו להדליק אם הוא באופן
שהוא פסיק רישיה וכבר הכריחו התוספות
מהא דקא עבד בארעא דחבריה דפסיק רישיה
דלא איכפת ליה הוא, גם כן כפסיק רישיה

(לקמן לגבי הוכחתו מהשו"ע)

הפרדס - ח' / הפרדס / עמוד 42
הודפס מאוחר התכנס

מנחת יצחק ב טז – מקרר

דיש לצדד דנד"ד חשוב פס"ר דלא ניחא ליה, דטפי הי' ניחא ליה דלא יבוא האויר החם לתוכו ויגרם לו הפסד ממון, דכדרך שהזרם האלקטרי עולה יותר במדה, מודדין לו לשלם יותר, ויש לו הפסד ממון עי"ז...

(דין פס"ר דלא ניחא ליה? בדאורייתא? בדרכבן? - ולעיל 1052). מה הדין בבית מלון? מקבל חשמל חנים – יש לו פאנל סולארי שמייצר חשמל

?

רמב"ם הלכות שבת פרק א הלכה ו

עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה שודאי תעשה בשביל אותו מעשה אף על פי שלא נתכוין לה חייב, שהדבר ידוע שאי אפשר שלא תעשה אותה מלאכה, כיצד הרי שצריך לראש עוף לשחק בו לקטן וחתך ראשו בשבת אף על פי שאין סוף מגמתו להריגת העוף בלבד חייב שהדבר ידוע שאי אפשר שיחתוך ראש החי ויחיה אלא המות בא בשבילו וכן כל כיוצא בזה.
האם יש הבדל בין איסור תורה לדרכבן? האם יש הבדל אם נעשה מידאו לאחר זמן? האם יש הבדל אם ניחא ליה או לא?

תוס' שבת קג: ד"ה "לא צריכא" כתב:

בארעא דחבריה, פירש בערוך דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה כגון דעביד בארעא דחבריה וכגון באחר שאינו אוהבו¹ והקוצץ בהרת בשעת מילה שאין לו הנאה מותר לכתחילה ואפילו איסור דרכבן ליכא... ואינו נראה... היינו דלא מיחייב חטאת אבל איסורא איכא².

רא"ש מסכת שבת פרק יד סימן ט

והיכא דשתי סמא לרפואה ומיעקר אסור אפילו לרי' שמעון דמודה רי"ש בפסיק רישיה ולא ימות. ולא שייכי כאן דברי בעל הערוך דאמר לא אסר רבי שמעון פסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה. דהיינו דוקא לענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת אבל בשאר איסורים לא בעינן דניחא ליה

¹ בערוך שלפנינו בערך 'סבר' כתב: "בארעא דלא ידידיה דכיון שלא מטי ליה הנאה שרו". ולפי זה התוספת ב"אחר שאינו אוהבו" הינה מדברי התוס'. אולם מדברי ספר הזכרונות (לקמן אות י') נראה שלא כדברינו.

² ועיי"ש ובתוס' ד"ה "בארעא" לגבי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

שו"ע אורח חיים סימן ש"א

דבר שאין מתכוין, מותר, והוא שלא יהא פסיק רישיה. הלכך גורר אדם מטה, כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ.

משנה ברורה סימן של"ב

הלכך - פי' כיון דדבר שאין מתכוין מותר הלכך גורר דאע"ג דבגרידתו מצוי שיעשו חריצים בקרקע ואיכא בזה משום חשש חופר דהוא תולדה דחורש אפי"ה לאו פסיק רישיה הוא אפילו בקרקע שאינה מרוצפת דאפשר שפיר שלא תחרוץ בקרקע: (ולעיל שיטת היד פשוטה - הגדרה שונה). מה הסברא לאסור פס"ר למרות שלא ניה"ל? (נסה להציע לפחות שתי הצעות).

שער הציון סימן של"א

אבל חופר גמור לית בזה, דאינו חופר כדרכו במרא וחצינא אלא כלאחר יד, ובפרט כשגורר בבית ולא בשדה דמקלקל הוא על ידי החריצים ומדרבנן הוא דאסור [גמרא ורש"י מ"ו ע"ב]. ומכל מקום דע, דהא דקיימא לן דבר שאין מתכוין מותר הוא אפילו במקום דבמתכוון איכא איסור דאורייתא [כן פסקו הפוסקים וכמסקנת הגמרא שם].
מה היא דרגת איסור עשיית החריץ? מה נסיר מדבריו לגבי פס"ר שלא ניה"ל מדרבנן?

שתי הצעות מדוע אין להתיר פס"ר שלא ניה"ל

- אדם אינו יכול לומר שלא התכוון לתוצאה המשנית כיון שודאי שהיא תתקיים והדבר ידוע לכל (כגון, ידוע לכל שחיתוך ראש התרנגול מביא למותו) ואם כן מן הסתם התכוון גם לתוצאה הנוספת או שאין אנו מאמינים לו שלא התכוון.
- האדם לא התכוון לתוצאה הנוספת, אבל כיון שהתכוון לעצם המעשה די בכוונה זו בה כדי לחייבו על התוצאה הנוספת.

חשוב על נפ"מ אפשרית בין שתי ההצעות! חשוב! מה פירוש "לא ניה"ל" – שאין לו נוחות אבל לא משנה לו, או שמפריע לו? האם נפ"מ לנידון שבפנינו?

המאירי בכמה מקומות (שבת כ"ט; שבת ע"ה) ובשבת ק"ג. כתב – שים לב לדרגות!

...נמצא לשיטה זו: שכל פסיק רישיה והדבר קשה לו מותר לכתחילה ואף לדעת ר' יהודה. ואם אין הדבר קשה לו וכן אין נוח לו אסור לכתחילה לר' שמעון ולר' יהודה חייב. ואם הדבר נוח לו וצריך לו חייב אף לר' שמעון. ודוקא כשהמלאכה הנגררת איסור תורה הא כל שאינה אלא דרבנן ואינו צריך לו מותר לכתחילה לדעת ר"ש. ויש כאן דעות אחרות לקצת מפרשים...
מה טעם החילוק? (ולקמן שיטת הביאור הלכה).

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן ש"ב סעיף י"ז

ספוג, אין מקנחין בו אא"כ יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט.

משנה ברורה סימן ש"ב ס"ק מה – מח

(מה) ספוג - הוא כמין צמר נעשה לחוף הים או כפירוש הערוך וכדלקמיה ובטבעו ששואב המים והמשקין לתוכו: (מו) אין מקנחין בו - את הטבלא ואת הקערה: (מו) אלא א"כ וכו' - רש"י והרמב"ם פירשו דכשיש לו עור בית אחיזה שיאחזנו בו אפשר לקנח בלי סחיטה אבל הראב"ד כתב דאעפ"כ א"א לו לקנח בלי סחיטה אלא דמ"מ שרי דכיון שיש לו בית אחיזה הו"ל כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים: (מח) שמא יסחוט - כתב בביאור הגר"א שט"ס הוא וצ"ל משום סחיטה דהא אמרינן בגמרא דפסיק רישיה הוא משום דאי אפשר שלא יסחוט כשאוחזו באצבעותיו בלי עור בית אחיזה וכ"כ המג"א.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן ש"ב סעיף יח

חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר אף על פי שא"א שלא יסחוט... דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא (פי' איסור נמשך בהכרח מדבר מה כמו המות הנמשך בהכרח מהתזת הראש) דלא ניחא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור. והעולם נוהגים היתר בדבר, ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי אספוג (פירש הערוך ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ולולי זה לא היתה ספינה נצולת מפניו) שיש לו בית אחיזה; ולפי שאין טענה זו חזקה, ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכ סעיף יח

(מט) לסתום נקב שבדפנה - היינו שכורכין סביבות הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקים בה הנקב שבדופן החבית: (נ) יש מי שמתיר - להסיר אותה בשבת או להחזירה: (נא) אף על פי וכו' - שע"י סתימת הברזא בהנקב או הסרתו נסחט משקה הבלוע בהנעורת:

(נג) דפסיק רישא הוא אסור - מדרבנן אבל חיובא ליכא בפסיק רישא דלא ניחא ליה לכו"ע. וכ"ז הוא לענין שבת דבעינן שיחא מלאכת מחשבת אבל לענין שארי איסורי תורה דעת הרא"ש דפ"ר דלא ניחא ליה לכו"ע אסור ואיסורו הוא מן התורה:

(נד) בדבר - היינו שמפריזין על המדה יותר מדעה הראשונה ומקילין אפילו ביש כלי תחתיה:

(נה) ויש לגמגם בה - דשאני בית אחיזה של ספוג דמהני דאין שם אלא קינוח בעלמא משא"כ כאן שמהדקין הברזא בחוזק תוך הנקב יש שם ודאי סחיטה ע"כ ראוי לנהוג שלא יניח כלי תחתיו וילך הנסחט לאיבוד ויסמוך על דעה הראשונה דהכא ומ"מ צריך שיחיה ג"כ ברזא ארוכה שיהיה תרתי לטיבותא עכ"ל הט"ז וכ"כ הא"ר ומאמר מרדכי....

באור הלכה סימן שכ סעיף יח

* יש מי שמתיר - ביאור הענין בקצרה כי ידוע דעת ר"ת וסייעתו דיש שני עניני סחיטה היינו סחיטה ממים איסורו משום ליבון ולא משום דש כי המים הולכים לאיבוד ולא דמי לדש ובשאר משקין הוא ההיפוך משום ליבון אין בס דאין מלבנים בס אלא איסורא הוא משום דש דומיא דסוחט זיתים וענבים אך דוקא כשצריך למשקין הנסחט דומיא דדישה וע"כ הכא בענין זה דהחבית הוא של יין איסורו הוא רק משום דש וממילא כשהמשקה הנסחט הולך לאיבוד אין זה בכלל דישה. וזה הוא דעת הרבה מהראשונים [הרשב"א וריב"ש והרב המגיד] אך דעת הר"י ועוד כמה בסייעתו דמ"מ אסור מדרבנן. וכ"ז היה שייך אם היה מכיון לסחוט אבל באמת אין מכיון לסחוט והוא רק פסיק רישא ולא ניחא ליה בההיא סחיטה כי הולך לאיבוד מן התורה בודאי אינו חייב בכל עניני שבת בפסיק רישא דלא ניחא ליה כדאמרין שבת ק"ג ונחלק הערוך עם יתר הפוסקים לענין איסור דרבנן דלהערוך שרי לגמרי בפ"ר דלא ניחא ליה ולשארי פוסקים אסור. והנה מדברי השו"ע נראה דמסכים ליתר הפוסקים דפ"ר דלא ניחא ליה הוא אסור מדרבנן ומ"מ סיים בסוף הסעיף טוב להנהיגם וכו' והניחם על דעתם להקל בענין זה משום דהברזא ארוכה ע"ש כ"כ הט"ז והמ"א כתב משום דבענינו הלא יש עוד קולא מה שהמשקה הולך לאיבוד ולא דמי לדש וכנ"ל....

* דלא ניחא ליה - הנה בענינו לא ניחא ליה כלל בהסחיטה ואדרבה היה רוצה שלא יסחט כי הולך לאיבוד אבל באמת אפילו רק היכא שאין נהנה כלל בהפעולה שנעשה על ידו ואין לו שום נ"מ בזה נקרא ג"כ פ"ר דלא ניחא ליה כיון דהוא אין מכיון להפעולה כן הוכיחו התוספות בשבת ע"ה ד"ה טפי מהא דשבת ק"ג בגמרא דקעביד בארעא דחבריה:

(ועיין מאירי לעיל !)

* טוב להנהיגם וכו' - היינו בצירוף הסברא דברזא ארוכה וכמו שכתבתי במ"ב דאל"ה הכרעת השו"ע בריש הסעיף דלא כהערוך...

שו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן י' (אודות פתיחת דלת המקור בשבת):

והיינו משום דכלל הוא שכל שאינו מכיון כלל לאותה מלאכה אלא שהיא נמשכת בהכרח כתוצאה מפעולה אחרת, אנו אומרים שרק אם נוח לו בזו המלאכה אז היא מתיחסת אליו, משא"כ אם לא נוח לו הרי הוא נחשב לגבי אותה המלאכה כמתעסק ואינה מתיחסת כלל אליו (ראה "שביתת השבת" ח"א דף ז' ע"ב).

וכיון שכן גם בנידון שלנו הואיל וכוונתו בפתיחת הדלת הוא רק להוציא או להכניס אוכלין ומשקין, ועיקר האיסור הוא משום דבפתיחת הדלת חשיב כמכניס חום ע"י כח ראשון, ומעתה כיון דמה שהחום נכנס הוא נגד רצונו, מסתבר דמה שרוצה אח"כ בהפעלת המנוע נחשב רק כמחשבה גרידא בלי שום מעשה, כיון שעיקר העשיה שעשה בפתיחתו להכניס החום אינה מתיחסת כלל לפתיחתו אלא שנחשב כנכנס מאליו כיון דלא ניחא ליה בכך.

יְבִיאֵה חֶלֶק א' או"ח סימן כ"א אות ו':

ולפי"ז יש ב' סוגים של פ"ר דלא ניח"ל, דהיכא שאין הדבר קשה לו וכן אין נוח לו, אסור לכתחלה, וכדעת רוב הפוסקים דפליגי על בעל הערוך. אבל אם הדבר קשה לו מותר לכתחלה וכמ"ש המאירי להוכיח מההיא דפוצע חלזון.

ולגבי פתיחת המקרר מבאר שם בתחילת התשובה את תיאור המציאות:

עבודת המקרר סודרה באופן זה, ע"י זרם החשמל נושבת רוח קרה, והקור עולה למספר מעלות, וכשמגיע הקור אל המעלה האחרונה, נפסקת פעולת החשמל באופן אוטומטי, וכשהאוויר הקר הולך ומתמעט במשך הזמן איזה מעלות, פועל שוב החשמל באופן אוטומטי ומגביר את הקור עד למעלה האחרונה. ובכן בעת פתיחת המקרר כדי להוציא ממנו את המאכלים, הקור הפנימי מתפרץ ויוצא החוצה, ויורד איזה מעלות, ונמצא כי הפותח גורם שהמנוע החשמלי יפעול מחדש, להזרים זרם חשמלי, כדי להשיב את הקור לאיתנו, וגורם הבערה בשבת, יותר על כן, לפעמים הרבה מתעורר כח החשמל מיד עם פתיחתו, ע"י יציאת האוויר הקר לחוץ. ונמצא מבעיר חשמל בשבת.

ועל פי תיאור זה כתב שם את ההתייחסות ההלכתית:

לכאורה י"ל שמכיון שבפתיחת המקרר אין מטרת הפותח אלא להוציא את המאכלים, ולא להוציא אוויר קר, הוה ליה דבר שאינו מתכוין, ואף על פי שהוא פסיק רישיה, שע"י פתיחתו בהכרח שמתנדף הקור לחוץ, מ"מ הוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה, שהרי ע"י כך הוא גורם לחשמל שיתחיל לפעול מחדש, והוא נושא בעול ההוצאות לתשלום דמי החשמל. והיה נוח לו יותר אילו היה הדבר בגדר האפשר, שישאר הקור בפנים.

הגדרת המקרה כפס"ר שלא ניחא ליה נובעת מכך שהוא אינו רוצה לשלם, ולכן אינו רוצה שקור יברח.

ומכאן שלשיטת המאירי הנ"ל:

וא"כ בני"ד שהוא מפסיד ע"י פתיחתו הוצאות החשמל, והדבר קשה לו, יש להתיר...

אמנם הגר"ע יוסף זצ"ל עצמו מעיר שבנידון של המקרר, בסופו של דבר יש לו ניחוחת מכך שמתחילה פעולת

המנוע החשמלי, כיון שלאחר שהאוויר הקר ברח, יש צורך בקירור המאכלים, וא"כ לכאורה אי אפשר להגדיר

מקרה זה כפסיק רישיה שמפריע וקשה לו וביאר (שם אות א'):

והנה אף על פי שבחידוש פעולת החשמל להזרים אוויר קריר, ניחא ליה, בשביל קיום המאכלים, מ"מ מכיון שעיקר פעולתו בעת פתיחת מקרר, והיא כניסת אוויר החם או יציאת אוויר הקר, אינה נוחה לו, הרי הוא בבחינת פסיק רישיה דלא ניח"ל³.

כלומר פס"ר דלא ניח"ל (ובנידון שלנו - שקשה לו), מתייחס לרגע הפעולה (פתיחת הדלת) ואף אם

לבסוף הוא רוצה בהפעלת המנוע – ה"ז ג"כ בבחינת פס"ר שלא ניח"ל.

³ וכתב שם: "ובאנו למחלוקת הפוסקים בזה, אי פ"ר דלא ניח"ל מותר לכתחלה או לא, שלדעת הערוך (ערוך סבר) פ"ר דלא ניח"ל מותר, ולדעת התוס' והרא"ש שבת (קג) אסור מדרבנן. וכ"כ הרמב"ן והריטב"א והר"ן שם (קיא). וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' שצד), שכבר דחו הרבה מן האחרונים את דברי הערוך בזה. ע"ש".